

MANIPULACIJA JEZIKOM U POLITIČKE SVRHE

Dejana Rebernik

Hrvatska narodna banka, Zagreb, Hrvatska

Sažetak

U ovom članku istražujem poveznice između političke moći i jezika. U politici jezik ima posebnu ulogu - može postati instrument politike. Manipulacijom jezikom i diskursom moguće je manipulirati političkim stavovima građana i tako ostvariti političke ciljeve. Nationalsocijalisti su to proveli u djelo u Njemačkoj prije i tijekom Drugog svjetskog rata. Na osnovu analize nationalsocijalističke propagande u Njemačkoj prije i za vrijeme Drugog svjetskog rata u ovom se članku izvode zaključci u pogledu manipulacije jezikom u političke svrhe.

Ključne riječi

jezik, manipulacija, propaganda, govor, ideologija, politika, moć, mediji, totalitarizam

Uvod

Tema ovoga članka jest korištenje i oblikovanje jezika kao sredstva manipulacije i kontrole u cilju postizanja određenih ideoloških ciljeva. Pritom pod manipulacijom (latinski manus znači ruka) podrazumijevamo, u prenesenom smislu, "rukovanje" jezikom, tj. služenje jezikom na način da utječe na razmišljanja, postupke i događaje. U psihološkom smislu manipulacija se odnosi na upravljanje ljudima u cilju ostvarenja vlastitih (prikrivenih) ciljeva uz pomoć dezinformacija, pretjerivanja i sugestije. Postoje različiti oblici manipulacije, no svima je zajedničko da se njima nastoji utjecati na svijest slušatelja.

Zanimljiva je definicija manipulacije koju donosi Rupert Lay /1/: utjecanje na ponašanje čovjeka u korist nekog drugog. Pritom pod "koristi za nekog drugog" podrazumijeva onoga koji na ponašanje utječe ili nekog trećeg, no pritom ne isključuje mogućnost da

posljedice manipulacije donesu neku korist i onome koji je pod tim utjecajem (moguće je da postoje manipulacije koje svima koriste, primjerice u svrhe edukacije). Manipulacija se pritom može odvijati sistematski ili nesistematski, a može biti usmjerena na pojedince ili grupe. Utjecaj na ponašanje ciljne grupe nastoji se ostvariti usmjeravanjem i prilagođavanjem razmišljanja, navika, osjećaja, pri čemu se kao osobito sofisticirana ističe manipulacija kojom se navodno žele zadovoljiti neke potrebe onoga na koga se utječe.

Što se manipulacijom može postići? Prema Layu /1/ manipulacijom se može ograničiti sposobnost pojedinca da samostalno donosi odluke, ugroziti osobna i društvena autonomija pojedinca, potaknuti donošenje odluka "u afektu" umjesto onih zasnovanih na racionalnom razmišljanju te izgraditi sustave vrijednosti i sudova, u okviru kojih pojedinci i grupe reagiraju na ugrađene signale. Upravo su u navedenom najveće opasnosti manipulacije.

Glavninu znanja koje stječemo tijekom život stječemo zahvaljujući jeziku ili jezicima. Jezik utječe na način našeg razmišljanja pomoću podataka i informacija koje se putem tog jezika prenose. Ta znanja koja primamo putem jezika utječu potom na naše razmišljanje i na naše postupke. Kako ističe Chomsky, znanje koje posjedujemo stekli smo većinom introspekcijom /2/. Kada razmišljamo, razmišljamo na određenom jeziku, a to je razmišljanje zapravo interni dijalog koji zauzima velik dio naše svijesti. Dakle, razmišljanje i nije moguće bez jezika /2/. Činjenica jest da jezik nije jedno sredstvo komunikacije jer možemo komunicirati i na druge načine, primjerice mimikom, načinom odijevanja bojom kose itd. Različite su vrste međuljudskih kontakata nositelji komunikacije. No, jezik je ipak u tom smislu dominantan, zapravo presudan.

Mogućnost da jezik može utjecati na naše razmišljanje i promijeniti ga jest i fascinirajuća i zabrinjavajuća. Fascinira, jer otvara mogućnost da iza svakog jezika stoji drugi svjetonazor. Opasna, jer potencijalno ugrožava mogućnost našega objektivnog razmišljanja. Ako jezik utječe na razmišljanje, tada stvaranje i strukturiranje jezika prema određenim ideološkim obrascima oblikuje razmišljanja ljudi na način da im ugrađuje željene koncepte razmišljanja. Jezik, dakle, može strukturirati i ograničiti ideje koje pojedinci mogu oblikovati i izraziti. Promijenimo li, primjerice, strukturu jezika i izbrišemo riječi koje potiču na pobunjeničko razmišljanje, neće biti moguće razmišljati pobunjenički jer neće biti jezične podloge za pobunjeničke vanjezične koncepte. Također, oblikujemo li strukturu jezika na način da izmislimo i dodamo riječi koje čine koncepte i predodžbe koje želimo ugraditi u svijest onih kojima su poruke upućene. Jezik je, dakle, jedno od najučinkovitijih sredstava za manipulaciju, što je najočitije u politici.

Korijeni manipulacije jezikom

Vlastodršci su se oduvijek služili i služe se jezikom i manipuliraju njime kako bi potaknuli određene procese i postupke u onih kojima su vladali. Jezik je, najčešće u obliku političkih govora, korišten da bi se podanike nakon

osvajanja vlasti motiviralo da prihvate odrednice i pravila nove vlasti, kako bi ih se uvjerilo da su baš ta pravila pozitivna i za njih najbolja. Jezik je poslužio da se podanike uvjeri kako je potrebno da svoje ponašanje prilagode potrebama vlastodržaca, kako bi isti očuvali svoju vlast. Posebno je uočljivo služenje jezikom i govorom da bi se apeliralo na podanike da budu hrabri i da se žrtvuju za vlastodršca, kako bi on održao ili proširio svoju vlast. Jezikom su se opravdavale i uljepšavale teške i loše odluke koje su zapravo posljedica loših i nepromišljenih poteza vlastodržaca poduzetih iz nekih njima znanih interesa i neodgovarajućih poteza vlastodržaca. Jezikom se također služilo da bi se ocrnili potencijalni konkurenti ili obilježili oni koji vlastodršcima iz nekog razloga ugrožavaju položaj. Jezik se također rabio da bi se dodvorilo podanicima i pod krinkom ispunjavanja njihovih zahtjeva i želja ostvarilo neke interese vlastodržaca ili onih koju su u određenom trenutku bili pretendenti na vlast. No, da se ne bi činilo da postoje samo negativni primjeri korištenja jezika, navest ću i primjere kada je jezikom narod motiviran za obranu svoje države od agresora, za odupiranje teroru okupatora i ustrajavanje na preživljavanju u ratnim okolnostima s ciljem pobjede nad neprijateljem. Pozitivan primjer je i služenje jezikom u svrhe prekida diskriminacije svake vrste, spolne, rasne, seksualne i nacionalne. Je li moguće utvrditi gdje ta manipulativno-politička služba jezika ima svoje korijene? Vjerujem da kao prvi primjer manipulacije jezikom možemo navesti kulu Babilonsku, odnosno ono što se s jezikom tada i tamo dogodilo.

Babilonska kula

"Sva je zemlja imala jedan jezik i riječi iste. Ali kako su se ljudi selili s istoka, naiđu na jednu dolinu u zemlji Šinearu i tu se nastane. Jedan drugome reče: "Hajdemo praviti opeke te ih peći da otvrdnu!". Opeke im bile umjesto kamena, a paklina im služila za žbuku. Onda rekoše: "Hajde da sebi podignemo grad i toranj s vrhom do neba! Pribavimo sebi ime, da se ne raspršimo po svojoj zemlji!"

Jahve se spusti da vidi grad i toranj što su ga gradili sinovi čovječji. Jahve reče: "Zbilja su jedan narod s jednim jezikom za sve! Ovo je tek

početak njihovih nastojanja. Sad im ništa neće biti neostvarivo što god naume izvesti. Hajde da siđemo i jezik im pobrkamo, da jedan drugome govora ne razumiju." Tako ih Jahve rasu odande po svoj zemlji, te ne sazidaše grada. Stoga mu je ime Babel, jer je ondje Jahve pobrkao govor svima u onom kraju i odande ih je Jahve raspršio po svoj zemlji." /3/

Nakon što je Bog uništio kulu babilonsku da ljude kazni zbog njihove ambicije da budu veći od njega, pobrkao im je jezik da se više ne razumiju. Što znači "pobrkao"? Jezici su postali međusobno nerazumljivi. Znači li to da su istu stvarnost izražavali jasno, ali na osnovi kodiranja u drugom sustavu? Ili je jedinstven jezik "pobrkao" na način da kodiranje više nije bilo tako jasno i jednoznačno, da su kodovi omogućavali proizvoljno tumačenje stvarnosti? U svakom slučaju nameće se zaključak da je do te prve manipulacije jezikom došlo u političke svrhe – željelo se ljude kazniti zbog njihove neprihvatljive ambicije.

Odnos jezika, politike i ideologije

Navedeno otvara pitanje o odnosu jezika i politike. Političari apeliraju na osjećaje svoje publike, traže njihovo odobravanje i osvajaju njihova uvjerenja. To se uglavnom događa kroz jezik. Jezik stoga ne može biti samo instrument politike, već je njezin preduvjet: bez jezika nema politike, jezik i politika nedjeljivo su povezani. Političari se jezikom služe u različitim situacijama: u parlamentu, na predizbornim skupovima, u stranačkim dijalozima i raspravama, u televizijskim nastupima ili u međusobnim verbalnim okršajima. Upravo je jezik element bez kojeg ne bi ni bilo politike.

Kada se politički suprotstavljene snage u nekom društvu javno služe jezikom u svojoj borbi za prevlast, jezik postaje politički instrument. Ako im uspije utjecati na razmišljanja i stavove ljudi i pridobiti većinu za svoje političke ciljeve, može se reći da su uspješno iskoristili jezik kao politički instrument /4/. U politici nema nevine komunikacije, smatra Vazrik: Jezik politike je borba riječima za riječi /4/. Tri su načina na koja političari nastoje utjecati na razmišljanja svoje publike: etiketiranjem (labeling), ovladavanjem pojmovima i uljepšavanjem.

Kada govorimo o etiketiranju, valja reći da je riječ o smišljanju novih naziva, procjena i vjerojatnosti da bi se dugoročno stvorili novi pojmovi. Tko na nov način imenuje pojmove, stvara novu stvarnost ili bolje rečeno privid nove stvarnosti. Evo jednog primjera: Ovladavanje pojmovima podrazumijeva njihovo novo tumačenje, odnosno intervenciju u njihovu denotaciju i konotaciju. Primjer: riječ atom je zbog svoje negativne konotacije (atomska bomba) u mnogim složenicama zamijenjena riječju nuklearna. Tako je atomska energija zamijenjena nuklearnom energijom, atomski pogon postao je nuklearni pogon, a atomska energija nuklearna energija.

Uljepšavanje podrazumijeva korištenje eufemizama odnosno uljepšavajućih izraza za tabuizirane riječi i ideje, primjerice kada je riječ o vojnim sukobima i intervencijama i s njima povezanim događajima: kolateralna žrtva za stradavanje nedužnih u ratnim sukobima, tehnička greška za raketu koja je promašila cilj, umjesto ubiti, neutralizirati neprijatelja itd.

Svi navedeni instrumenti rabe se u okviru političkog jezika kako bi se ostvario njegov retorički, tj. apelativni karakter: uvjeriti ljude u nešto. Dakle, kada govorimo o jeziku u politici, treba reći da je jezik u politici zapravo jezično djelovanje. Upravo je potencijal jezika na području djelovanja taj koji je za politiku presudan.

Da bi se navedeno razumjelo, treba reći što je politika. Lübbe politiku definira kao "umjetnost da se u mediju javnosti realizira podrška" /5/. Upotreba jezika u politici prema tom shvaćanju pretpostavlja sposobnosti političara da uvjere javnost u opravdanost svojih političkih ciljeva i vezana je za funkciju javnosti. Javnost time postaje sastavni dio jezičnog djelovanja u politici.

Kada govorimo o politici, neizostavno treba spomenuti ideologiju. Pod tim pojmom podrazumijevamo vrijednosti i načine razmišljanja svojstvene jednoj društvenoj grupi ili društvenom sustavu. Tako bi politička stvarnost bila stvarnost do koje dolazimo posredovanjem neke ideologije. Dovedemo li u odnos s ideologijom jezik – jer političko se djelovanje, kako je rečeno, događa u jeziku –

tada je jezik i područje u kojemu se ogledaju ideologije i rabe ga pri postizanju svojih ciljeva. Politički jezik, dakle, ima svojstvo i potencijal da oblikuje stvarnost. Društvenu stvarnost, naime, percipiramo kroz "simboličan sustav osjetila", a manje putem izravnog iskustva. To je posebice slučaj kod apstraktnih pojmova kao što su "sloboda" i "pravednost". Može se reći da pitanje odnosa političkog jezika i društvene realnosti odgovara pitanju odnosa jezika i razmišljanja. Tu, s jedne strane imamo stajalište da jezik određuje naš pogled na društvenu stvarnost, odnosno da jezične strukture utječu na način čovjekova razmišljanja i djelovanja. S druge strane, poznat nam je stav da uvjeti u kojima ljudi žive, dakle njihova društvena i prirodna stvarnost, određuju njihovo jezično i svako drugo djelovanje.

Osobno mi se primjerenom čini pozicija između dvije navedene: jezik i društvena realnost u međusobnoj su interakciji: društvena stvarnost ogleda se u jeziku, s druge strane ta je stvarnost moguća jedino kroz jezik.

Propaganda – sredstvo za ostvarenje političkog cilja

Totalitarni režimi jezičnom politikom zasnovanom na "upravljanju jezikom" pokušavaju usmjeravati razmišljanja i djelovanje ljudi: stvaraju se nove riječi, brišu se nepodobne riječi i mijenja se značenje riječima kako bi se ostvarili politički ciljevi vladajućih. To je manipulacija jezikom u svrhe propagande, posebno u totalitarnim društvenim sustavima, onakva kako je opisana, primjerice, u Orwellovoj "1984" i "Lingua Tertii Imperii" Viktora Klemperera.

Dakle, pojam koji je u ovom kontekstu važno objasniti jest: propaganda. Riječ "propaganda" ima korijene u latinskoj riječi "propagare", a "propagare" znači 1. nastaviti, 2. proširiti, 3. produžiti. Određeni oblici propagande pojavljuju se već u antici, o čemu govore kipovi i hvalospjevi vladarima. No, u tim se slučajevima ne može govoriti o propagandi kakvu poznajemo danas. Primjerice, neki od oblika propagande u Rimskom Carstvu bili su sveprisutni kipovi vladara, njegov lik na novčićima ili zastavama, na barjacima raznih vrsta. No, zbog stroge hijerarhijske podjele

društva tog vremena ne može se izdvojiti ciljana grupa ljudi kojoj bi se trebalo predočiti određene ideje i koju bi trebalo pridobiti za realizaciju te ideje /6/.

Drugi temeljni razlog nepostojanja propagande u antici u obliku u kojem ju poznajemo danas jest nedostatak tehničko-komunikacijske infrastrukture za prijenos poruke. Naime, da bi neki pošiljatelj poruke mogao dosegnuti primatelja sa svojom porukom, mora imati dobru i brzu vezu, tj. prijenosnik te poruke i kontroliran put da bi informacije u željenom sadržaju i obliku mogle dosegnuti primatelja, odnosno ciljanu grupu. Takve infrastrukture u antici nije bilo. K tome, otežavajući faktor za razvoj učinkovite propagande jest tadašnja struktura stanovništva, odnosno tadašnja obrazovna struktura stanovništva. Pismenost je bila ograničena na više, privilegirane društvene slojeve. Dakle, onaj tko se želio obratiti nižim slojevima, običnom narodu, morao je posegnuti za usmenom komunikacijom ili se, umjesto pismom, više služiti slikovnim prikazima. Time su dosezi usmene komunikacije u nedostatku razvijene tehničke potpore bili krajnje ograničeni.

Propaganda u suvremenom obliku razvijala se usporedo s razvojem tehnike i tehničke infrastrukture koja je omogućavala brz i kontroliran prijenos poruke do ciljnih grupa. Stoga je važan preduvjet za razvoj propagande bio izum tiskarskog stroja i razvoj tiska, jer su razne vrste letaka, pamfleta i, naposljetku, knjiga, postale dostupne širokim masama. Drugi važan korak u razvoju propagande napravila je Katolička crkva, kada je 1597. osnovala Kongregaciju za propagandu vjere (Congregatio de Propaganda Fide), instituciju koja se trebala baviti širenjem vjere u cijelome svijetu /6/. Da bi ispunila svoju misiju, ta institucija u velikom broju i na raznim jezicima svijeta tiska gramatike, rječnike, Bibliju, molitvenike, liturgijske knjige na onim jezicima na kojima njezini misionari trebaju širiti vjeru. Time je označen početak propagande u modernom smislu: prvi put u povijesti pojavljuje se institucija s ciljem da određenoj ciljnoj grupi prenese sasvim određenu poruku, a ima i još jednu zadaću koja se povezuje s pojmom "propagande" u modernom smislu: spriječiti širenje zabluda o vjeri (to čini,

primjerice, sastavljanjem liste zabranjenih knjiga).

U 19. stoljeću značenje pojma "propaganda" počinje se povezivati s politikom – zaslugu za takav razvoj valja pripisati Francuskoj revoluciji. Tada, naime, pojam "propaganda" počinje dobivati politička značenja koja su mu svojstvena do današnjih dana: zavjera, akcija, aparat, ciljana upotreba (dez)informacija. "Propaganda sve više podrazumijeva aktivno širenje ideoloških zamisli i zapisa u cilju pridobivanja simpatizera i članova" /6/.

Tehnološka dostignuća na području tiska i telekomunikacija (izum rotacijske tiskovne mašine, telefaksa, telefona, radija i televizije) tijekom 19. i 20. stoljeća otvorila su put jednostavnijoj komunikaciji s masama, a time i put jednostavnijem utjecaju na mase. Istodobno s tehnološkim razvojem, razvija se i društvo. Stanovništvu postaje dostupnije obrazovanje, raste broj obrazovanih, razvijaju se demokratska društva u kojima javnost sve više dobiva na političkom značenju, što prije i nije bio slučaj. K tome, stvaraju se nove, brojnije interesne skupine koje se s ciljem ostvarenja svojih političkih interesa obraćaju svojim ciljnim grupama. S razvojem svega navedenog razvija se i propaganda i svijest da postoje ljudi na koje se može utjecati. To nas dovodi do suvremenih definicija propagande: "Moderni pojam propagande označava ciljano nastojanje osoba ili institucija da određenu grupu ljudi kojima se obraća pridobije za svoje interese i istovremeno prikrije te interese" /6/.

"Propaganda su planirani pokušaji kojima se, u cilju ostvarivanja političkih ciljeva, komunikacijom želi utjecati na mišljenje, stavove i ponašanje ciljnih grupa.", definicija je koju je ponudio stručnjak za komunikacije Gerhard Maletzke /7/. Edward L. Bernays, poznat kao otac odnosa s javnošću, propagandu definira na sljedeći način: "Moderna propaganda je konzistentan, dugotrajan pokušaj da se stvore ili oblikuju događaji s ciljem da se utječe na odnose šire javnosti prema tvrtki, ideji ili grupi." /8/ U tom kontekstu vrijedi istaknuti i sljedeću definiciju svrhe propagande: "Svrha propagande je ovladavanje javnim diskursom s ciljem legitimiranja

političke vladavine." /9/. Uvažavajući sastavnice nekoliko definicija propagande moguće ju je opisati kao svjestan i sustavan pokušaj da se oblikuje percepcija, manipulira shvaćanjem i usmjeri ponašanje u korist namjere onih koji propagandu provode.

U tome određenu ulogu imaju sredstva javnog priopćavanja, govore nam Herman i Chomsky koji sredstva javnog priopćavanja definiraju kao sustav za komuniciranje poruka i simbola općoj populaciji, s funkcijom zabave, razonode i informiranja. Također, zadaća je tog sustava da pojedincima usadi vrijednosti, vjerovanja i kodekse ponašanja koji će ih integrirati u institucionalne strukture šireg društva. U svijetu koncentriranog bogatstva i prevladavajućih konflikata klasnog interesa ispunjenje navedene zadaće zahtijeva sustavu propagandu, vjeruju /10/. Propaganda je, dakle, usko povezana s politikom i pridonosi u velikoj mjeri manipulaciji shvaćanjima, stavovima i djelovanjem javnosti, sve kako bi se ostvarili prikriveni i neprikriveni ciljevi. Manipulacijom jezikom u okviru sustavne, osmišljene propagande moguće je pokrenuti ljude te njihovu želju za boljim životom i boljom budućnošću iskoristiti za potrebe mračne ideologije, čija je posljedica jedan od najvećih zločina u povijesti čovječanstva. Analiza u nastavku pokazuje kako je to nacionalsocijalistima uspjelo.

Nacionalsocijalistička propaganda u Njemačkoj prije i za vrijeme Drugog svjetskog rata

Jezik ima veliku moć. Ta moć podrazumijeva činjenje dobrog, ali i činjenje lošeg. Jezikom možemo prenositi informacije, graditi međuljudske odnose, stvarati svijest i graditi osjećaje, ali i izražavati silu. Zsigurno jedna od najgorih zloporaba jezika u cilju izlaganja određene grupe ljudi sili dogodila se u vrijeme dok su u Njemačkoj tridesetih i četrdesetih godina prošlog stoljeća na vlasti bili nacionalsocijalisti. Oni su koristili jezik da bi izdvojili, obilježili i zatim doslovno uništili grupu ljudi. Uz pomoć jezika utjecali su na razmišljanja građana i u njihove umove ugrađivali željene slike osuđene grupe sugrađana koju su mase trebale zamrziti i tako

olakšati njezino uništenje – u prvom redu Židova, zatim komunista i svih drugih koji nisu podržavali nacionalsocijaliste i njihovu vladavinu. Jezikom je manipulirano, on je mijenjan i prilagođavan potrebama te ideologije, potrebama sile.

Nacionalsocijalisti su se propagandom koristili kao sustavnim i namjernim pothvatom kojim su upravljali stavovima i ponašanjem i manipulirali znanstvenim saznanjima, u cilju ostvarivanja svojih nauma – jačanja moći nacionalsocijalista u Njemačkoj, mobiliziranja javnosti za ciljeve Nacionalsocijalističke njemačke radničke stranke (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei - NSDAP) uključujući mobilizaciju za rat s neprijateljima, vanjskim i unutarnjim. U središtu te propagande bili su nacionalizam, rasizam i antisemitizam. Cilj je te propagande bio potaknuti i navesti njemački narod da misli i osjeća kao jedno, da stvori oduševljenje za rat i osigura podršku vladajućoj stranci, kao i da potpiruje i razbuktava mržnju prema neprijateljima, posebno prema Židovima. Svoje stavove i mišljenja nacionalsocijalistički dužnosnici širili su putem emocionalno nabijenih poruka koje su odašiljali putem knjiga, novina, časopisa, radija i filma, plakata i zastava.

Zadaće propagande Adolf Hitler definirao je u svojoj knjizi "Mein Kampf". Prvom zadaćom propagande drži pridobivanje ljudi za kasniju organizaciju, a prvom zadaćom organizacije pridobivanje ljudi za dalje provođenje propagande; druga zadaća propagande jest razgradnja postojećeg stanja i prožimanje ovog stanja novim učenjem, dok druga zadaća organizacije mora biti borba za moć da bi se putem nje postigao konačan uspjeh ovog učenja. Najpotpuniji uspjeh jedne svjetonazorske revolucije ostvaren je, smatra, kada novi svjetonazor bude u mogućnosti poučiti sve ljude, ako je kasnije potrebno, i silom. Naglašava i da u svakom stvarno velikom pokretu za promjenu svijeta propaganda najprije mora širiti ideju ovoga pokreta: neumorno pokušavati drugima objasniti nove tijekove razmišljanja i privesti ih na njeno tlo ili učiniti ih nesigurnima u njihovim dosadašnjim uvjerenjima.

Stavovi izneseni u "Mein Kampf" postali su ideja vodilja nacističke propagande, a ona se "sastojala od dva elementa: a) rudimentarne Hitlerove propagandne teorije zasnovane na učenju o psihologiji masa Gustava Le Bona i b) praksi nacističkog ministra propagande Josepha Goebbelsa. Njegovo ministarstvo svoje je propagandne poruke uvijek vješto prilagođavalo promijenjenim okolnostima ujedno zadržavajući osnove nacističke ideologije: antisemitizam, ideju o superiornoj njemačkoj "Volksgemeinschaft" (narod, prijevod aut.) i nepogrešivom vođi koji stvara novi tisućljetni njemački Reich (carstvo, prijevod aut.)." /9/

Važnost propagande za nacionalsocijalistički režim dokazuje i osnivanje državne institucije specijalizirane i zadužene upravo za propagandu, a to je Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda (Ministarstvo za narodnu prosvjetu i propagandu, prijevod aut.). To je ministarstvo učinkovito pretakalo ideološke ideje nacionalsocijalista u događaje, tekstove i slike, osmišljavajući scenarije "Mi protiv Njih" na uvelike pojednostavljenim idejama dobra i zla koje su narodne mase mogle lako razumjeti i koje su kod narodnih masa nailazile na plodno tlo.

Za čelnika Ministarstva za narodnu prosvjetu i propagandu Hitler je imenovao Josepha Goebbelsa. "On je uvijek isticao da je propaganda jedna od najvažnijih djelatnosti nacističke politike te da njegovo ministarstvo na području duhovne mobilizacije radi isto tako važan posao kao što to ministarstvo obrane čini na terenu vojne mobilizacije. Naglašavao je da se zadaća propagande sastoji u tome da složene probleme: privrede, društva, kulture, politike, i uopće vladajući svjetonazor, približi narodu. Naime, prema njegovom mišljenju, narod zapravo ne može samostalno odlučivati jer ne razumije složenost zbivanja." /10/

Učinkovitost nacionalsocijalističke propagande omogućila je i represija prema medijima nakon dolaska Hitlera na vlast 1933. godine: sustavno je uništavana sloboda medija, iz sustava su isključivani novinari i urednici koji nisu prenosili poruke nacionalsocijalista u skladu s

politikom Ministarstva za narodnu prosvjetu i propagandu, odnosno u skladu s politikom Hitlerove stranke (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei/Nacionalsocijalistička njemačka radnička stranka, op. aut.) Samo tijekom nekoliko mjeseci od dolaska Hitlera na vlast u siječnju 1933. godine nekoliko je novinskih kuća restrukturirano u skladu s politikom stranke ili zatvoreno.

No, nacionalsocijalistička propaganda ne bi mogla biti tako učinkovita da kod onih kojima su poruke poslone nije nailazila na odgovarajući prijam. S time u vezi "treba istaknuti da su komunikolozi već na početku svojih istraživanja pokazali da ljudi cjelokupnu ponudu medija primaju vrlo selektivno. Oni nisu naprosto lijevak u koji bi se ulijevale medijski proizvedene "istine". Tako je Lazarsfeld svojim istraživanjima propagande i utjecaja medija provedenim četrdesetih godina prošlog stoljeća u SAD-u pokazao da ljudi u propagandnim porukama traže potvrdu stavova koje su već internalizirali i da zbog toga zapravo nema takvog medijskog postupka kojim se nekom mogu nametnuti stavovi i tip ponašanja koji su mu u potpunosti neprihvatljivi." /9/.

Jezik je u propagandnim instrumentima nacionalsocijalista, osim sredstava kao što su, primjerice, uređenje lokacije i "scene" na kojoj su držani govori, imao posebnu ulogu. Dostupni zapisi upućuju na velike promjene koje je njemački jezik u to vrijeme doživio – stvoreno je mnogo novih pojmova i brojnim je pojmovima dano novo značenje. U kratkom razdoblju njemački narod prihvatio je i privikao se na tu novu jezičnu stvarnost i da taj je, uvjetno rečeno, jezik nacionalsocijalista postao jezik svakodnevice. Ugradivši takav jezik u umove svojih sugrađana, nacionalsocijalisti su ugradili i svoju ideologiju. Jezik je korišten da bi se određene grupe ljudi izdvojile, da bi se potaknula mržnja prema njima, što je naposljetku dovelo do toga da je velik broj pripadnika tih grupa ubijen. Ni u kojem razdoblju ljudske povijesti nisu moć i zloraba jezika bile tako očite kao što je to u vrijeme nacionalsocijalizma: manipulirajući jezikom uspjeli su manipulirati jednim narodom i njegovim ponašanjem.

Govori nacionalsocijalista uvijek su imali za cilj uvjeriti slušatelje u nacionalsocijalističke ideje i predodžbe uz pomoć ovladavanja emocijama slušatelja. U tu su svrhu upotrebljavali odgovarajuće formulacije, pojmove i ideologijom obojene riječi, s kojima su već bili povezani određeni osjećaji, odnosno čijim se značenjem moglo manipulirati. Tako su, primjerice, umjesto čvrstih argumenata i činjenica slušateljima prezentirane upečatljive slike i metafore s ciljem da se izazovu pozitivne ili negativne reakcije. Na osnovi anafora, ponavljanja i paralelizama stalno se ponavljala jedna te ista informacija u različitim oblicima. Stoga se sadržaj govora uglavnom može sažeti u nekoliko riječi.

K tome, izazivanje željenih emocija obavljano je uz primjenu određene sheme: nakon prikaza i širenja katastrofičnog stanja slijedi kompromitacija protivnika, koja kod slušatelja u prvom redu treba izazvati mržnju. Kada se to postigne u dovoljnoj mjeri, slijedi idealizacija nacionalsocijalističkog pokreta i njegovih ideja i ciljeva. Veličaju se hrabrost i ljubav prema domovini, predstavlja se to kao primjer, predlaže se slušateljima da i oni osjete strahopoštovanje pred tim idejama i samim govornikom i, naposljetku, apelira se na vjeru u jedinstvo i sposobnosti njemačkog naroda.

Zbog mnogoznačnih i nekonkretnih pojmova i cijelih odlomaka govor ostavlja slušateljima mnogo prostora za individualno tumačenje. Zahvaljujući obilnom korištenju afektivnih sredstava uvjeravanja koje su još antički retoričari smatrali integralnim dijelom retorike uvjeravanja, govori ostvaruju zamišljeni cilj: u mračnom vremenu u kojemu mali njemački čovjek gubi nadu u institucije sustava i u sadašnjosti ne vidi ništa dobroga, niti dobro očekuje u budućnosti, nacionalsocijalisti iskorištavaju to beznađe da bi građane pridobili za svoje mračne ideje i njihovu realizaciju. I u tome, nažalost, uspijevaju.

Važno je primijetiti ono što u svom djelu *Lingua Tertii Imperii* navodi Viktor Klemperer:

"Nein, die stärkste Wirkung wurde nicht durch Einzelreden ausgeübt, auch nicht durch Artikel oder Flugblätter, durch Plakate oder Fahnen, sie wurde durch nichts erzielt, was man mit bewusstem Denken oder bewusstem Fühlen in sich aufnehmen musste. Sondern der

Nazismus glitt in Fleisch und Blut der Menge über durch die Einzelworte, die Reedewendungen, die Satzformen, die er ihr in millionenfachen Wiederholungen aufzwang und die mechanisch und unbewusst übernommen wurden. / Ne, najjače djelovanje nije postignuto pojedinačnim govorima, također ne putem članaka i letaka, plakata ili zastava; nije postignuto ničim što bismo mogli primiti svjesnim razmišljanjem ili osjećanjem. Nacizam se uvukao u kosti mase zahvaljujući pojedinim riječima, frazama i rečeničnim oblicima, koje im je nametao ponavljajući ih milijune puta, a koje su preuzimane mehanički i nesvjesno" /11/. Time ističe da je najjače djelovanje na umove građana tadašnje Njemačke imalo sustavno i nesvjesno ugrađivanje pojedinih riječi, fraza i rečenica putem beskrajnog ponavljanja, kako bi bile mehanički i nesvjesno prihvaćene. Dakle, Klemperer ističe da je jezik bio taj koji je imao presudan utjecaj na razmišljanje i ponašanje građana. Manje je bilo važno što se reklo, a više kako se to reklo. Neprestanim ponavljanjem građani su sustavno uvjeravani u opravdanost politike nacionalsocijalista i postajali sve skloniji njihovim idejama. Iz tako promijenjene svijesti proizašlo je, naposljetku, agresivno i brutalno ponašanje prema grupama sugrađana obilježenih kao neprijatelji.

Takav je primjer nacionalsocijalistički pozdrav "Heil Hitler". Taj je pozdrav uveden kao "običan" pozdrav i zamijenio je uobičajene svakodnevnne ljubazne pozdrave "Dobro jutro, dobar dan, dobra večer", postavši s vremenom obvezan. Tim pozdravom koji stvara svojevrstan okvir za komunikaciju (jer ovim pozdravom je započinjala i završavala svaka komunikacija) u razgovor između dvoje ili više ljudi uvodi se dodatna osoba: sveprisutni veliki vođa. Time se ideolozi nacionalsocijalizma koriste pravilima ponašanja u društvu da bi podsjetili sudionike razgovora na to da je vođa (odnosno stranka, u ovome slučaju Nacionalsocijalistička njemačka radnička stranka) sveprisutna, da nadzire njihovo ponašanje, da u razgovoru treba voditi računa o učenju i ciljevima koje vođa zastupa, a zasigurno ih se želi i upozoriti da paze što govore. Ideološki je, dakle, obojena funkcija pozdrava. Što se samog jezičnog oblika

pozdrava tiče, i on je osmišljen na isti način: nosi poruku ideologa. Vrlo je jednostavno ovaj pozdrav dovesti u vezu s Orwellovim ekranima i Velikim bratom: Pazite što govorite i radite jer Velikom bratu ništa ne promiče.

No, osim ponavljanjem nacionalsocijalisti su se služili stvaranjem novih riječi i promjenom značenja riječima (Schwertfeger, 4). Kada je riječ o stvaranju novih riječi, dva su uobičajena načina: poznati pojmovi spajanjem s prefiksima, kao što su Volk / narod i Rasse / rasa, postaju složenice s novim značenjem: "Volksschädling / onaj koji šteti narodu, Volkswille / volja naroda, Raseenschande / rasna sramota, Rassenhygiene / rasna higijena, Rassenlehre / nauka o rasi" /12/.

Drugi način nastajanja novih riječi jest stvaranje eufemizama u cilju uljepšavanja, odnosno stvarnosti koju označavaju. Primjerice, riječ "Massenmord / masovno ubojstvo" zamijenjena je riječju "Endlösung / Konačno rješenje", "Sonderbehandlung / poseban tretman" zamijenio je zapravo egzekuciju, "Wehrdienst / služenje vojnog roka" je postalo "Wehrsport" obrambeni sport" /12/.

Osim novih složenica i eufemizama, a da bi osigurao i pojačao djelovanje poruka, jezik nacionalsocijalista sustavno rabi pojmove iz registra nekoliko struka, a to su biologija, medicina i tehnika. Time se slušateljima i čitateljima želi poručiti da su stajališta nacionalsocijalista znanstveno utemeljena i dokazana, zbog čega ih ne treba propitkivati. Primjerice, u svojoj knjizi Mein Kampf Hitler piše /13/: "Der Jude ist und bleibt der typische parasit, ein Schmarotzer, der wie ein schädlicher Bazillus sich immer weiter ausbreitet, sowie nur in günstiger Nährboden dazu einlädt / Židov jest i ostaje tipičan parazit, uš koja se kao kakav štetan bacil sve više širi, čim naiđe na kakvo plodno tlo." /14/

Dodatno, mijenjane su konotacije riječi. Tako su riječi kao "Demokratie, Gesellschaft, Liberalismus / demokracija, društvo, liberalizam", koje su imale pozitivno značenje postale negativno obilježene. S druge strane, riječi koje su prije dolaska na vlast nacionalsocijalista imale negativno značenje,

iznenada su poprimile pozitivnu konotaciju. Primjerice, pridjev "bezobziran" počeo je značiti "energičan i posvećen cilju".

Navedena svojstva jezika nacionalsocijalista očita su na primjeru mnogih govora Adolfa Hitlera, pa tako i onog 10. veljače 1933. na berlinskom stadionu, nakon što je 30. siječnja 1933. imenovan premijerom. Na tom primjeru moguće je pokazati kako su nacionalsocijalisti aktivirali osjećaj zajedništva kod publike i kako je riječima moguće publiku oduševiti i dobiti njenu podršku za političke ciljeve. Jezik kojim se Hitler služi u govoru održanom s ciljem da se publika uvjeri da su stajališta, ocjene i stavovi koje on i njegovi stranački istomišljenici zastupaju jedini te motivira za podršku tim stajalištima i ocjenama, ima bitne karakteristike jezika kojim se koristila nacionalsocijalistička propaganda. Za njegove je govore, kao i za one njegovih stranačkih kolega, posebno ministra Josepha Goebbelsa, karakteristično da se sastoje od mnogo udarnih riječi i fraza koja se višekratno ponavljaju kako bi se slušateljima usjekle u pamćenje (primjerice, Volk, Führer, Rasse, Jude / narod, vođa, rasa, Židov, "Die Juden sind schuld / Židovi su krivi", "Für Führer, Volk und Vaterland / Za vođu, narod i domovinu").

Prvo, primjetljiva su višekratna ponavljanja i redanje određenih riječi, fraza, čak cijelih rečenica (primjerice: "immer und immer wieder / uvijek i ponovno", "durch eigene Arbeit, durch eigenen Fleiss, eigene Entschlossenheit, eigene Trotz, eigene Beharrlichkeit (svojim radom, svojim znojem, svojom odlučnošću, svojim prkosom, svojom upornošću"); "Deutsches Volk, gib uns vier Jahre (Njemački narode, daj nam četiri godine"). Drugo, rabe se pojmovi iz područja religije i vojske, uz izravno spominjanje Boga ("solange der Allmächtige mich am Leben lässt / dokle god me Svevišnji drži na životu"), Hitler učestalo rabi riječi kao što su "Glaube / Vjera" i "glauben / vjerovati" i naziva svoje izlaganje propovijed "immer und immer wieder predige ich / i ponovno propovijedam". Treće, govor obiluje neodređenim pojmovima i višeznačnim porukama, zapravo praznim frazama u koje svaki slušatelj može ugraditi značenje prema svom nahođenju /15/. Tako zagovara primjerice

"ein Krieg gegen alle die Traditionen, die Auffassungen von Grösse, von Ehre, von Freiheit / rat protiv svih tradicija, shvaćanja veličine, česti i slobode", govori s lakoćom o "Freiheit, Glück und Leben / slobodi, sreći i životu" i ističe "Gesetze des Lebens / Zakone života", bez ikakve konkretizacije, kako bi ih svaki slušatelj mogao individualno protumačiti. Četvrto, u govoru je zamjetljivo pojačavanje negativnih i pozitivnih imenica pridjevima (primjerice, "starke Völker / jaki narodi, ewige Quellen / vječni izvori, schöpferische Kraft / moć stvaranja", furchtbares Verbrechen / strašan zločin, ewige Ausplünderung / vječna pljačka, ewige Unterdrückung / vječno ugnjetavanje, faule Demokratie / trula demokracija"). Peto, govor je emocionalno vrlo nabijen, zapravo euforičan, a ta emocionalna komponenta razvija se, odnosno raste istodobno s razvojem govora, te u završnici govora prelazi u potpuno afektiranje ("Alles wurzelt nur im eigenen Willen, in der eigenen Arbeit / za sve je zaslužna samo naša volja, naš rad"; "In uns selbst allein liegt die Zukunft des deutschen Volkes / u nama samima je budućnost njemačkog naroda").

Zaključak

U politici jezik ima posebnu ulogu: njegov potencijal otvara mogućnost manipulacije jezikom u ideološke svrhe. Jezik ima, naime, tu moć skriti i maskirati istinu i zavesti slušatelje i čitatelje. Svrha jezika može biti da ograniči razumijevanje stvarnosti, odnosno okruži ljude lažnom stvarnošću. Pritom uspjeh manipulacije jezikom ovisi o stupnju tehnološkog razvoja, kao i o podršci političkim strukturama koje se propagandom služe. Tu moraju biti ispunjena i sljedeća dva bitna predujeta: građani moraju biti izloženi djelovanju propagande i moraju vjerovati onima koji se njome služe.

Na primjeru nacionalsocijalističke propagande vidimo kako jezik može biti korišten i iskorišten da se manipulira ljudima i da ih se prevvari, što pridonosi stvaranju društva u kojemu ljudi bez razmišljanja i rezerve poslušno slušaju i svaku propagandu prihvaćaju kao realnost. Jezik postaje sredstvo kontrole misli, a zatim i ponašanja.

Da bi ispunio tu svrhu, jezik se reducira: iz sustava se izbacuju riječi koje postoje da bi se njima izrazili određeni nepoželjni koncepti jer mogu ljude navesti da o toj stvarnosti razmišljaju. Ako nema tih riječi, nema ni razmišljanja o konceptima koje imenuju. Ove su ideje na tragu teorije lingvиста Benjaminа Lee Whorfa. On, naime, vjeruje da različiti jezici nameću različito poimanje stvarnosti. Ako nema riječi kojima bi se mogle opisati i izraziti neke misli, teško je razmišljati o tim konceptima i podijeliti ta razmišljanja s drugima.

Suzujući opseg razmišljanja, smanjuje se i individualno i kolektivno pamćenje, ostvaruje postupna kontrola nad stvarnošću. "Prije nego što vođe masa dođu na vlast kako bi zbilju prilagodili svojim lažima, njihovu propagandu obilježava krajnji prezir prema činjenicama kao takvim, jer prema njihovom mišljenju činjenica potpuno zavisi o moći čovjeka koji je može proizvesti." /16/

Manipulacijom jezikom moguće je ostvariti političke ciljeve, u umove građana ugraditi željenu ideologiju. Primjer za to jest i stvaranje, odnosno izmišljanje neprijatelja, što opisuje Eco: "Imati neprijatelja nije važno samo zato da bi se definirao vlastiti identitet, već i zato da bi se izgradila prepreka na kojoj se može demonstrirati vlastiti sustav vrijednosti i kroz borbu s neprijateljem dokazati vlastitu vrijednost. Zato se neprijatelja mora, kada ga nema, izmisliti. (prev. aut.) /17/

Arendt ide korak dalje ističući sljedeći stav nositelja totalitarnih režima: "Društvo okruženo neprijateljima je jedinstveno i jako, društvo bez neprijatelja podijeljeno i klimavo." /16/. Zato valja kreirati groznu i zastrašujuću sliku „neprijatelja“ da bi se na njega usmjerila agresija stanovništva, čime se raspiruje sukob, a svijet pojednostavljuje i svodi na „nas“ i „njih“. Argumenti, stvarnost tada više ne vrijede, zdrav razum mora ustupiti mjesto predrasudama, kreiranim slikama i negativnim stavovima. Upravo su to nacionalsocijalisti proveli u djelo za vrijeme svoje vladavine u Njemačkoj prije i nakon Drugog svjetskog rata. Posljedice nacionalsocijalističke manipulacije jezikom izriču upozorenje na moć jezika. Pokazuju kako jezik može oblikovati čovjekovo poimanje stvarnosti, kako može prikriti istinu i laž pretvoriti u nešto u što ljudi vjeruju. Na to je

svojstvo jezika još u 19. stoljeću ukazao njemački lingvist Wilhelm von Humboldt. "Die Sprache ist das bildende Organ des Gedanken. Die intellectuelle Thätigkeit, durchaus geistig, durchaus innerlich, und gewissermassen spurlos vorübergehend, wird durch den Ton in der Rede äusserlich und wahrnehmbar für die Sinne, und erhält durch die Schrift einen bleibenden Körper. ... Die intellectuelle Thätigkeit und die Sprache sind daher Eins und unzertrennlich von einander; man kann nicht einmal schlechthin die erstere als das Erzeugende, die andre als das Erzeugte ansehen./Jezik je organ koji stvara misli. Intelktualno stvaranje, potpuno duhovno, potpuno unutarnje i u određenoj mjeri bez traga prolazno, dobiva putem zvuka u govoru svoj vanjski oblik, postaje prijemčivo za osjete, a putem pisma dobiva svoje trajan oblik. ... Zato su intelektualno stvaranje i jezik jedno i neodvojivi jedno od drugoga; ne možemo prvo smatrati onim što stvara, a drugo onim što je stvoreno." /17/

Najvažnije u navedenom citatu jest sljedeće: jezik je "organ koji stvara misli". Tu vidimo dvojnost karakterističnu i odlučujuću za jezik: jezik je organ misli, pomoć pri izražavanju i kao takav ovisan o tome što se u njemu izražava. No, istovremeno, jezik je "organ koji stvara" misli, što znači da i misli nastaju tek kroz svoje jezično ostvarenje. Misao se razvija i konkretizira tek nakon što dobije svoj jezični izraz. Iz opisane međusobne ovisnosti misli i jezika proizlazi da jezik nije samo sredstvo da se prikaže postojeća stvarnost. Jezik je, štoviše, daleko više: sredstvo da se otkrije nepoznata stvarnost i njegov utjecaj proteže se na sve što čovjek misli, osjeća i stvara.

Jezikom, dakle, može biti kreirana percepcija koja nema uporišta u činjenicama, kreirana neka druga stvarnost i građani uvjeravani u njeno postojanje, a sve radi zloporabe u ideološke svrhe. Na ovaj zaključak upućuju neurolingvistička istraživanja koja su pokazala da oko 98 posto onoga što se događa u našem mozgu u smislu procesa razumijevanja ideja, događa refleksno i podsvjesno. Tako kognitivni lingvisti George Lakoff i Elisabeth Wehling smatraju da ideje za nas dobivaju značenje na način da ih mozak automatski svrstava u određene okvire (eng. frames). "Frames su

okviri koji strukturiraju naše znanje i informacijama daju smisao." /19/. Svaki okvir koji se aktivira putem jezika potiče specifične zaključke (eng. inferences) o određenoj stvari ili situaciji koju tako ocjenjujemo. Ovi velikim dijelom podsvjesni zaključci donose nam informacije koje nadilaze ono što razumijemo kao uobičajen sadržaj riječi. S obzirom da izvan okvira nije moguće misliti, riječi određuju način našeg poimanja stvarnosti. Političari koji prepoznaju ovaj potencijal jezika mogu ga iskoristiti za manipulaciju.

No, kao što je manipulaciji jezikom moguće podleći, tako se manipulaciji jezikom moguće i oduprijeti. U prvom redu na način da poruke kojima smo izloženi primamo s kritičkim odmakom. Za to je potrebna spremnost da se upotrijebi zdrav razum i analizira prezentirana stvarnost te usporedi s vlastitim iskustvom ili sa stvarnim iskustvom drugih. Ili, kako naglašava Chomsky, potreban je kritički pristup svemu što čitate, čujete i vidite, a čemu ste izloženi putem medija /2/. Taj kritički pristup podrazumijeva analizu sadržaja koji su nam preneseni putem jezika, usporedbu s dostupnim i provjerljivim činjenicama i refleksiju o tome odgovara li vanjezični sadržaj istini. "Kada to učinite, svijet postaje jasan. Tada možete postati slobodan pojedinac, a ne rob nekog sustava indoktrinacije i kontrole." /2/.

Lakše je prepoznati nastojanja da se putem jezika indoktrinira javnost kada je riječ o takvim pokušajima u prošlosti, kao u opisanom slučaju nacističkog režima u Njemačkoj. Suvremene pokušaje manipulacije teže je prepoznati i razotkriti. Margret Atwood u svom anti-utopijskom djelu "Sluškinjina priča" (The Handmaid's Tale) ukazuje na to da određene pojave, ako prođu nezamijećeno u demokratskim društvima, mogu postepeno dovesti do ograničavanja sloboda za jednu ili više društvenih grupa, u konačnici do totalitarizma /20/. Upotreba jezika da bi se ostvarila moć, odnosno manipulacija jezikom da bi jedna grupa u društvu ostvarila svoje interese i kontrolu nad drugom grupom evidentna je i u "Sluškinjinoj priči". Tu je, dovedena do ekstrema: grupi nad kojom se želi ostvariti potpuna kontrola, a to su tzv. sluškinje – žene, koje totalitarno društvo prisiljava da rađaju djecu vlastodržaca, i to je njihova jedina uloga u društvu, zabranjeno je i čitanje i pisanje.

Bez pristupa jeziku, nema pristupa znanju, nema težnje za promjenom, čime moć trajno ostaje u rukama onih koji su osmislili takav sustav.

Naposljetku, pitanje s početka ovoga članka: Kako jezik djeluje na čovjeka? Dosad nije jasno dokazano je li razmišljanje pretpostavka jezika ili je jezik pretpostavka razmišljanja. Činjenica je samo da jedno uvjetuje drugo: bez jezika nema razmišljanja, bez razmišljanja nema suvise komunikacije. Jezik može biti u službi politike, može služiti laži jednako kao istini i njegova je moć nad mislima velika. Najopasnije je to što čovjek teško zamjećuje da postaje predmet manipulacije, kada se to na sofisticiran način čini jezikom.

Da je pero moćnije od mača zabilježeno je odavno u narodnoj poslovi. Anti-utopijska djela spomenuta u ovom radu pokazuju da su autori svjesni manipulativnog potencijala jezika. Jezik nacionalsocijalista i način na koji su ga (zlo)rabili pokazuje da jezik, ako i nije moćniji od mača, njemu svakako otvara put. Da bi se to spriječilo, svaki demokratski sustav mora počivati na jezično i politički pismenim građanima, koji imaju barem minimum političke informiranosti, i vjerovanja da sami, političkim angažmanom, mogu nešto učiniti za društvo u kojemu žive. Također, na građanima koji imaju visoku osviještenost o moći jezika i mogućnosti da bude zlorabljena u političke svrhe.

Notes

- /1/ Lay, R. (1984). *Manipulation durch die Sprache*, Rowohlt Taschenbush Verlag, Beck bei Hamburg
- /2/ Chomsky, N. (1992). *Language in the Service of Propaganda*, in *Stenographers to Power*, Common Courage Press
- /3/ Biblija, Postanak, Poglavlje 11, Stih 1, <http://www.biblepage.net/hr/biblija/postanak-11.php?chxverse=1>
- /4/ Vazrik, Basil: *Politische Sprache, Zeichen und Zunge der Macht*, u časopisu *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Bundeszentrale für politische Bildung, 2010, Bonn,
- /5/ Guttke, Matthias: *Strategien der Persuasion in der schriftkonstruierten politischen Kommunikation*, 2010, Verlag C.H. Beck,

- /6/ Historisches Wörterbuch der Rhetorik/Povijesni rječnik retorike, 7. svezak (2007), Max Niemeyer Verlag, Tübingen,
- /7/ Bleyer, A. (2020). Propaganda. 100 Seiten, Reclam Philipp Jun., Ditzingen
- /8/ Bernays, E. L., (1928). Propaganda, <http://www.whale.to/b/bernays.pdf>
- /9/ Cipek, T. (2009). "Trijumf volje" kao trijumf nacizma. Propaganda u filmu Leni Riefenstahl, Međunarodne studije, god. 9, br. 1, str. 94-109.
- /10/ Herman, E.S., Chomsky, N. (1988). Manufacturing Consent, Vintage.
- /11/ Klemperer, V. (1978). LTI (Lingua Tertii Imperii) Notizbuch eines Philologen, Reclam Verlag
- /12/ Schwertfeger, M. (2004). Gebrauch oder Missbrauch der Rhetorik im Nationalsozialismus, Grin Verlag, Norderstedt
- /13/ Hitler, A. (1943). Mein Kampf, Franz Eher Nachf. Verlag, G.m.b.H, München, 1943, <https://agiw.fak1.tu-berlin.de/Scriptorium/Zu%20S37/HAMK1943.pdf>
- /14/ Maurer, S. (2005). Nürnberger Gesetze, Hitlers mörderischer Hass, www.stern.de/politik/geschichte/nuernberger-gesetze-hitlers-moerderischer-hass-546021.html
- /15/ Von Polenz, P. (1985). Deutsche Satzsemantik, Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens, De Gruyter, Berlin, New York
- /16/ Arendt, H. (1996). Totalitarizam, Politička kultura, Zagreb
- /17/ Eco, U. (2011/2016). „Die Fabrikation des Feindes“, in: ders.: Die Fabrikation des Feindes und andere Gelegenheitsschriften, aus dem Italienischen von Burkhard Kroeber, München,
- /18/ Von Humboldt, W. (1963). Ueber die Verschiedenheiten des menschlichen Sprachbaues, 2. Von der Natur der Sprache und ihrer Beziehung auf den Menschen im Allgemeinen, u Wilhelm von Humboldt: Werke in fünf Bänden. Band 3, Darmstadt 1963, str. 144. 1827-1829. ; dostupno na poveznici: <http://www.zeno.org/nid/20009186409>
- /19/ Lakoff, George/Wehling, Elisabeth: Auf leisen Sohlen ins Gehirn. Politische Sprache und ihre heimliche Macht, 2009, Carl Auer, Heidelberg
- /20/ Atwood, M. (2017). The Handmaid's Tale, Anchor Books, New York

Literatura

1. Bleyer, A. (2020). Propaganda. 100 Seiten, 2020, Reclam Philipp Jun., Ditzingen,
2. Hillje, J. (2021). Propaganda 4.0, Dietz Verlag J.H.W. Nachf, Bonn
3. Welch, D. (ur.) (2015). Propaganda, power and persuasion: From WWI to Wikileaks, I.B. tauris, London, New York
4. Volmert, J. (1989). Politische Rhetorik des Nationalsozialismus, in Ehrlich, Konrad (Hg.): Sprache im Faschismus, SuhrkampVerlag, Frankfurt am Main
5. Wehling, E. (2016). Politisches Framing, 2016, Ullstein, Köln

MANIPULATION OF LANGUAGE FOR POLITICAL PURPOSES

Dejana Rebernik

Hrvatska narodna banka, Zagreb, Hrvatska

Abstract

This article explores the connection between language and political power. Language is attributed a special role in politics: it may become its instrument. Manipulation with language and discourse enables manipulation with citizens' political attitudes, making it possible for politicians to fulfil their political goals. The National Socialists made use of such manipulation in Germany in the period before and during the World War II. This article analyses the elements of propaganda used by the National Socialists in Germany in the period before and during the World War II and presents conclusions on the manipulative potential of language.

Key words

language, manipulation, propaganda, speech, ideology, politics, power, media, totalitarian systems